ÅLANDSDELEGATIONEN **Diarienr** D 10 26 05 6

Helsingfors/Mariehamn 30.10.2026

Nr 42/26

Hänvisning Justitieministeriets begäran om utlåtande, VN/3796/2023-OM-107

Till Justitieministeriet

Justitieministeriet ber om utlåtande över utkast till en proposition med förslag till lag om temporär ändring av självstyrelselagen för Åland och 2 § i lagen om inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter för säkerställande av den nationella säkerheten.

Begäran om utlåtande har inkommit den 16 oktober 2026. Utlåtande bör lämnas in senast torsdagen den 22 oktober 2026. Avsikten är att propositionen överlämnas till riksdagen den 29 oktober 2026. Med anledning av den ansträngda tidtabellen har Ålandsdelegationen inte kunnat lämna ett utlåtande före denna tidpunkt.

Begäran om utlåtande gäller endast den föreslagna 61 a § som gäller säkerhetsrelaterad inlösen, 3 mom. i bestämmelsen om näringsrätt (11 §) samt bilagelagen till utkastet till proposition. I fråga om den nya bestämmelsen om näringsrätt (11 § 3 mom.) ber justitieministeriet att remissinstanserna särskilt bedömer den föreslagna bestämmelsens förhållande till protokoll nr 2 i akten om villkoren för bland andra Finlands anslutning till unionen (Ålandsprotokollet). Av begäran framkommer att motiveringstexterna i utkastet till proposition kompletteras till vissa delar ännu under remissbehandlingen.

Ålandsdelegationen har tidigare avgett utlåtanden över förslag till en ny självstyrelselag för Åland.

- Ålandskommitténs delbetänkande (ÅD 5/15),
- Ålandskommitténs 2013 slutbetänkande (ÅD 36/17),
- Utkast till en regeringsproposition med förslag till Ålands självstyrelselag (ÅD 40/21),
- Preliminärt lagförslag gällande ny självstyrelselag för Åland (ÅD 1/26),
- Utkast till en proposition med förslag till ny självstyrelselag för Åland (ÅD 29/26).

Postadress:
Ålandsdelegationen
Statens ämbetsverk på Åland
PB 58
22101 MARIEHAMN

Telefon:
växel 0295 017 200

Adress i Helsingfors:
Annegatan 22 A 3
00100 HELSINGFORS

Ålandsdelegationen noterar att tiden för inlämnande av utlåtande är ovanligt kort. Förfarandet avviker från huvudregeln i anvisningen om hörande vid författningsberedning, enligt vilken det ska reserveras minst sex veckor för skriftliga yttranden. Därtill ska motiveringstexterna kompletteras under remissbehandlingen. Förfarandet är inte tillfredsställande, inte minst med tanke på att självstyrelselagen till följd av den kvalificerade lagstiftningsordningen är jämförbar med grundlagen.

1. Förslaget gällande säkerhetsrelaterad inlösen

Enligt 18 § 1 mom. 8 punkten i självstyrelselagen för Åland har landskapet lagstiftningsbehörighet i fråga om inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter för allmänt behov mot full ersättning, med undantag av vad som stadgas i 61 §. Bestämmelsen motsvarar i sak stadgandet i 13 § 1 mom. 1 punkten i den andra självstyrelselagen (RP 73/1990 rd, s. 65–66). Med stöd av landskapets lagstiftningsbehörighet har antagits landskapslag (1979:62) om expropriation av fast egendom och särskilda rättigheter (se ÅD 12.6.1979 och HD 11.7.1979).

Från landskapets lagstiftningsbehörighet har undantagits det som anges i självstyrelselagens 61 § om statens mark och byggnader. I de bestämmelserna föreskrivs om landskapets tillhandahållande av fast egendom för statens behov samt om landskapets övertagande av mark och annan egendom som inte längre behövs för egentlig statsförvaltning. Ålandsdelegationen har tolkat innebörden av begreppet egentlig statsförvaltning (ÅD 15/14). Enligt 61 § 4 mom. i självstyrelselagen tillämpas rikets lag på inlösen av fast egendom för statens behov.

I riket tillämpas lagen om inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter (FFS 603/1977), senare *rikets inlösningslag*, vid inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter, om annat inte föreskrivs i annan rikslag. I rikslagstiftningen föreskrivs särskilt om inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter för säkerställande av den nationella säkerheten. Lagen om inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter för säkerställande av den nationella säkerheten (FFS 468/2019), senare *rikets inlösningslag om nationell säkerhet*, tillämpas på inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter för tryggande av landets försvar, den territoriella integriteten, den inre säkerheten, ledningen av staten, gränssäkerheten, gränsbevakningen, försörjningsberedskapen, funktionen hos den infrastruktur som är nödvändig för samhället eller något annat med dessa jämförbart samhälleligt intresse. Av 1 § 2 mom. i rikets inlösningslag om nationell säkerhet följer att rikets inlösningslag tillämpas på i lagen avsedd särskild inlösning för säkerställande av den nationella säkerheten, till den del något annat inte föreskrivs i rikets inlösningslag om nationell säkerhet.

Förslaget till 61 a § i självstyrelselagen gäller tillämpningen av rikets inlösningslag om nationell säkerhet. På inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter för säkerställande av den nationella säkerheten ska rikslagstiftningen tillämpas på det sätt som framgår av de föreslagna bestämmelserna. Samtidigt föreslås en ändring av 2 § i rikets inlösningslag om nationell säkerhet. Förhållandet mellan rikets inlösningslag om nationell säkerhet och grundlagen har prövats i ett tidigare skede (RP 253/2018 rd, s. 63–64 och GrUU 57/2018 rd). Av förarbetena till 1 § i rikets inlösningslag om nationell säkerhet anges närmare för vilka ändamål inlösning kan komma att ske (RP 253/2018 rd, s. 45–47). Enligt specialmotiveringen gällande förslaget till 61 a § 1 mom. tillämpas rikets inlösningslag om nationell säkerhet *som sådan*, men det anges att säkerhetsgrundad inlösning inte skulle kunna ske i strid med Ålands demilitarisering (s. 66).

I utkastet till proposition har bedömts att tillämpningen av rikslagstiftning på säkerhetsinlösen på Åland bör regleras i självstyrelselagen eller i landskapslag, eftersom inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter för allmänt behov mot full ersättning, med undantag för den situation som regleras i 61 §, hör till landskapets lagstiftningsbehörighet (s. 22). Syftet med inlösen för säkerställande av den nationella säkerheten är att undanröja fastighetsägande som äventyrar den nationella säkerheten. Det är således inte fråga om egendom som staten behöver för den egentliga statsförvaltningens verksamhet (s. 67).

Enligt förslag till 61 a § 1 mom. beviljar försvarsministeriet tillstånd till inlösen av fast egendom eller en särskild rättighet för säkerställande av den nationella säkerheten på Åland. En förutsättning för beviljande av inlösningstillstånd är att Ålands landskapsregering har lämnat sitt samtycke till detta. I 2 mom. finns närmare bestämmelser om statens rätt att överlåta den inlösta marken till en person eller sammanslutning som har rätt att förvärva mark på Åland. Av momentet följer att den inlösta marken ska överföras till landskapet om den inte har överlåtits inom två år från det att inlösningsförrättningen avslutades. Om Ålands landskapsregering inte lämnar sitt samtycke till överföringen av rätten, får staten behålla besittningen av egendomen utan hinder av vad som föreskrivs i 61 §.

Av 62 § i den gällande självstyrelselagen följer att saken avgörs av Ålandsdelegationen om det uppstår meningsskiljaktighet i en fråga som avses i 61 § 1 eller 2 mom. Enligt förarbetena till bestämmelsen avgör Ålandsdelegationen saken slutgiltigt och ändring kan inte sökas (RP 73/1990 rd, s. 95). Eftersom det inte föreslås ändringar i självstyrelselagens 62 § förs eventuella meningsskiljaktigheter i fråga om en säkerhetsrelaterad inlösen inte till Ålandsdelegationen för avgörande. Ålandsdelegationen anser att detta uttryckligen bör framgå ur motiveringarna till de föreslagna bestämmelserna. I den gällande självstyrelselagens 18 § 8 punkt ingår en hänvisning till bestämmelserna om statens mark och byggnader i 61 §. På motsvarande sätt bör i 18 § 8 punkten föras in en hänvisning till den föreslagna 61 a §.

2. Förslaget gällande näringsrätten

Enligt förslaget till 11 § 3 mom. beviljas näringsrätt inte, om verksamheten kan bedömas hota den nationella säkerheten. Innan ett sådant ärende avgörs ska landskapsregeringen inhämta utlåtande av behörig riksmyndighet. I begäran om utlåtande ber justitieministeriet att remissinstanserna särskilt bedömer hur förslaget till 11 § 3 mom. förhåller sig till protokoll nr 2 i akten om villkoren för bland andra Finlands anslutning till unionen (Ålandsprotokollet). Enligt artikel 1 i Ålandsprotokollet ska bestämmelserna i Romfördraget inte hindra att de bestämmelser om Åland tillämpas som är i kraft 1.1.1994 och som gäller bl.a. inskränkningar, på icke-diskriminerande grund, i etableringsrätten och i rätten att tillhandahålla tjänster för fysiska personer som inte har hembygdsrätt på Åland eller för juridiska personer utan tillstånd av de behöriga myndigheterna på Åland.

Ålandsprotokollet innebär att regleringen i 2 kap. i självstyrelselagen fick bestå såsom även den reglering i landskapet som fanns på dessa områden. Artikel 1 i protokollet har tolkats vara en s.k. stand still–klausul (se bl.a. HD 29.6.2022 gällande landskapslag om näringsrätt och näringstillstånd och HFD 2013:34). En sådan klausul innebär att inga nya inskränkningar som gäller hembygdsrätten kan utvidga undantagen från unionsregleringen. Eftersom hot mot den nationella säkerheten inte beaktas i den gällande lagstiftningen om näringsrätten eller praxis vid beviljandet av näringsrätt rör det sig om en ovan avsedd ny inskränkning. I utkastet till proposition finns inte

bedömningar av hur den existerande och föreslagna nationella lagstiftningen förhåller sig till unionsrättens krav och EU-domstolens rättspraxis.

I utkastet till proposition finns inte några bedömningar av hur förslaget till 11 § 3 mom. förhåller sig till grundlagen. Trots att ett förslag till ändring av självstyrelselagen behandlas i grundlagsordning torde avsikten inte ha varit att avvika från det som föreskrivs om skyddet av näringsfriheten i grundlagens 18 §. Därför borde förslaget granskas ytterligare i förhållande till grundlagens bestämmelse, särskilt vad gäller de allmänna förutsättningarna för att begränsa de grundläggande fri- och rättigheterna. Nationell säkerhet kan motivera en viss öppenhet i regleringen men kan inte i alltför hög grad lösgöras från de normala krav som ställs på lagars exakthet (GrUU 8/2025 rd, stycke 8).

I utkastet saknas bakgrundsbeskrivningar av gällande lagstiftning om näringsrätt och förvaltningspraxis vid beviljande av näringsrätt. I landskapslag (1996:47) om rätt att utöva näring finns bestämmelser om rätten att utöva näring i landskapet Åland. Av gällande 11 § i självstyrelselagen följer att rätten att i landskapet utöva rörelse eller yrke som näring inte har inskränkts för den som har hembygdsrätt. I ovan nämnd landskapslag har viss näringsverksamhet undantagits tillståndsplikt. I förslaget till 11 § 3 mom. har inte beaktats att näringsrätt inte alltid förutsätter tillstånd. Detta bör beaktas i den fortsatta beredningen.

I övrigt hänvisar Ålandsdelegationen till det som redan har framförts i de tidigare utlåtandena.

Närvarande Ordföranden Holm-Johansson, ledamöterna Dahlén, Leino-Sandberg, Siitari och Åkerblom.

På Ålandsdelegationens vägnar:

Marine Holm-Johansson
ordförande

Sören Silverström
sekreterare